

The highest judicial body in the system of general jurisdiction did not interpreted the notion «violation» in its resolution. There are various points of view concerning also single bodies of the crimes. Judicial practice is similar usually. There are different types of violation according to the valid Criminal code of Ukraine.

Key words: *Criminal code, violation of rules, violation of order and violation of demands.*

Стаття надійшла 5 жовтня 2016 р.

УДК 347.41+343.35

**В. М. Парасюк,
Н. М. Парасюк**

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОРЯДКУ ВИКОНАННЯ ЗОВОВ'ЯЗАНЬ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЄДНОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Системно проаналізовано норми цивільного та кримінального законодавства, які регламентують охорону суб'єктивного права особи виконувати зобов'язання відповідно до встановленого порядку. Наголошено на необхідності узгоджувати зміст термінологічного апарату кримінально-правової заборони із цивільно-правовими положеннями про зобов'язання. Констатовано, що для досягнення єдності правозастосовної практики у справах про примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань (ст. 355 КК України) треба чітко дотримуватися критеріїв розмежування цього злочину з іншими суміжними посяганнями.

Ключові слова: *цивільно-правові зобов'язання, угода, договір, злочин, примушування, погроза, насильство, пошкодження майна, знищення майна, вимагання.*

Постановка проблеми. Системний підхід до пізнання права як об'єкта соціальної дійсності є відправним моментом правозастосування, яке становить складний процес пошуку, відбору та з'ясування можливості поширення норми права на конкретний акт поведінки людини. Показником якості цього виду юридично значущої діяльності є не ступінь взаємного впливу галузей права, а наявність стійких міжгалузевих зв'язків між ними. Предметний характер взаємодії визначається і між цивільною та кримінальною галуззю права. Визначаючи тип

взаємодії між цими структурними елементами системи права правники стверджують, що «цивільному праву належить певний пріоритет перед кримінальним правом саме у контексті вибору особою, чії права порушені, способи захисту свого порушеного права чи інтересу: цивільний або кримінальний» [1, с. 272]. Загалом погоджуючись із науковим положенням, водночас, зазначимо, що кримінально-правові заборони не можуть суперечити цивільно-правовим дозволам, тому що за допомогою одних визначаються межі інших. У разі цього дуже важливо забезпечити єдність законодавчих підходів до регламентації схожих правовідносин.

Кримінально-правова охорона порядку виконання цивільно-правових зобов'язань є одним із напрямів, на підставі якого можна простежити зміст координаційних взаємозв'язків цивільного та кримінального права. Серед наявних кримінально-правових заборон у досліджуваній сфері, варто виділити норму, яка визначає підстави кримінальної відповідальності за примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань (ст. 355 КК України). Оскільки термінологічний апарат цієї норми містить запозичені із цивільно-правової сфери регулювання поняття, то потрібно з'ясувати їх первинний зміст у нормах регулятивного законодавства, ступінь їх доцільності використання для позначення ознак складу злочину та їх вплив на правозастосовний процес.

Стан дослідження. Зважаючи на те, що зобов'язання є центральною категорією цивілістики, науковці достатньо часто звертаються до цієї групи правовідносин, оскільки досліджують і загальнотеоретичні підходи, і конкретизують свої розробки щодо окремих видів зобов'язань. Ця сфера науки представлена працями Т. В. Боднар, Н. Ю. Голубевої, Ж. В. Завальної, Є. О. Харитоновой, О. І. Харитоновой та інших.

Кримінально-правові дослідження ознак примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань проводили М. Г. Арманов, О. О. Дудоров, А. М. Соловійова, М. І. Хавронюк та ін. Поряд з цим аналіз судової практики засвідчує наявність неоднозначних підходів щодо кваліфікації примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань. Процес правозастосування у цій сфері неможливий без субсидіарного звернення до норм за допомогою цивільного законодавства. Видається, що єдності можна досягнути шляхом поетапного врахування для змісту кожної ознаки складу злочину, передбаченого ст. 355 КК України відповідних положень цивілістики, які дають змогу визначити сферу поширення кримінально-правового припису.

Відтак **метою** цієї статті є визначення єдиних підходів до субсидіарного застосування норм цивільного та кримінального права у питанні кваліфікації примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань.

Виклад основних положень. Концептуальним підходом, відповідно до якого сформульована кримінально-правова норма про примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, є реагування заходами кримінально-правового характеру на порушення установлених цивільним законодавством правил реалізації особою права виконання зобов'язань, що вчинено у спосіб застосування психічного насильства. Відтак межі кримінально-правової заборони варто визначати шляхом безпосереднього аналізу законодавчих підходів до формування особливого правовідношення, яким є, як зазначено у ч. 1 ст. 355 КК України, саме цивільно-правове зобов'язання. Вже на цьому етапі треба позитивно оцінити застосоване законодавцем уточнення щодо галузевої приналежності зобов'язання. Науковці стверджують, що сфера, у якій застосовується термін «зобов'язання» на сьогодні поступово розширюється, тому зобов'язання як цивільні правовідносини необхідно відрізнити від правовідносин, що регулюються іншими галузями права [2, с. 13–14].

Місце кримінально-правової норми, яка сформульована у ст. 355 КК України, у структурі розділу XV Особливої частини КК України «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів» складно однозначно оцінити. Уже із ознайомлення зі змістом диспозиції можна встановити, що потерпілі, яким заподіюється суттєва шкода у вигляді фізичних та психічних переживань не видається віднести до категорії чи то представників влади чи працівників правоохоронного органу, народного депутата, чи до будь-якої іншої службової особи, або ж навіть журналіста. Правовий статус цих потерпілих визначається приналежністю до певної сфери управлінської діяльності. Протиправно впливаючи на спеціального потерпілого чи його близьких родичів у зв'язку із виконанням ним певного роду обов'язків, винний заподіює шкоду нормальній діяльності органу державної влади, органу місцевого самоврядування, об'єднанню громадян, підприємству, установі чи організації. Намагаючись хоч якось виправдати законодавця у намірі віднести розглядувану норму до структури охоронюваних розділом XV Особливої частини КК України відносин, правники зазначають, що оскільки наполеглива пропозиція виконати обов'язок робиться винним з використанням незаконних методів, то таким чином він демонструє свою зневагу до встановленого законо-

давством порядку захисту свого порушеного права, а тому й діяльності органів державної влади (наприклад, судових), чим завдає шкоди їх авторитету [3, с. 361]. Зважаючи на таку особливість кримінально-правової концепції примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, можна певною мірою припустити доцільність розміщення цього складу злочину серед злочинів проти правосуддя. Безумовно доцільно погодитися з тим, що неправильна структурованість кримінального закону хоча і є недоліком, однак суттєве значення має відсутність однозначного розуміння змісту кримінально-правової норми порівняно із первинно сформульованою у нормах регулятивного законодавства моделлю правомірної поведінки суб'єкта відносин.

Законодавча дефініція поняття «зобов'язання», яка міститься у ч. 1 ст. 509 ЦК України є достатньо інформативною, оскільки дає змогу визначитися із змістом структурних елементів цього правовідношення. Насамперед із законодавчого припису випливає, що зобов'язання є правовідношенням. Цивілісти зазначають, що загальними ознаками, спільними для всіх цивільних правовідносин є: 1) юридична рівність їхніх суб'єктів; 2) регулювання суспільних відносин нормами цивільного законодавства; 3) надання нормами цивільного законодавства учасникам відносин цивільних і юридичних прав та обов'язків [4, с. 87]. Із множини цивільних правовідносин зобов'язальні виділяються видовими ознаками. Зобов'язання є відносним цивільно-правовим відношенням зі специфічним суб'єктним складом. У разі цього кредитор наділений правом вимагати від боржника певної поведінки, а боржник – зобов'язаний реалізовувати певну поведінку на користь кредитора. У визначенні зобов'язання наголошено на правових вимогах кредитора, оскільки саме це є визначальним моментом цього виду цивільно-правових відносин.

У цивільно-правових зобов'язаннях з одного боку виступає кредитор, статус якого визначається правом вимоги, а з іншого – боржник, який зобов'язаний вчинити або утриматися від учинення певних дій на користь кредитора. Нехтування цими характеристиками суб'єктів зобов'язання призводить до ототожнення їх із абсолютними цивільно-правовими відносинами. Розглядувана ознака має принципово важливе значення для кваліфікації примушування до виконання чи невиконання цивільно-правового зобов'язання. Вказівку на потерпілого та його близьких родичів зроблено у тексті кримінального закону (ч. 1 ст. 355 КК України). В разі цього законодавчо не конкретизовано правовий статус потерпілого. Саме тому можна припустити, що потерпілим під час учинення цього злочину може виступати і кредитор, і боржник.

Під час позначення потерпілого вчені наголошують на тому, що це має бути фізична особа, яка вступила з винним у реально об'єктивно наявне цивільно-правове правовідношення, а також її близький родич [3, с. 362]. Відповідно до ст. 509 ЦК України, право вимоги належить виключно кредиторів. Натомість у ч. 3 ст. 510 ЦК України закріплено правило про трансформацію кредитора у боржника. Відтак, зазначається, якщо кожна зі сторін у зобов'язанні має одночасно і права, і обов'язки, вона вважається боржником у тому, що зобов'язана вчинити на користь другої сторони, і одночасно кредитором у тому, що має право вимагати від неї. Субсидіарно поширюючи ці положення на зміст кримінально-правової заборони, сформульованої у ст. 355 КК України, можна з упевненістю стверджувати, що потерпілим варто визнати фізичну особу, до якої може бути спрямована вимога відповідно до законодавчих положень про зобов'язання. Цей суб'єкт у зобов'язальному правовідношенні завжди перебуватиме у статусі боржника. Якщо ж до виконання чи невиконання зобов'язання примушується близький родич, то таке діяння має бути кваліфіковано за наявності підстав за статтями, які передбачають кримінальну відповідальність за злочини проти життя і здоров'я особи. Близькі родичі у конструкції розглядуваного складу злочину мають визнаватися адресатом погрози, але не особою, до якої спрямована зобов'язальна вимога.

Предметний характер примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань є дискусійним моментом кримінально-правового регулювання. Як видається в розглядуваному аспекті має йтися про предмет як обов'язкову ознаку цього складу злочину. Натомість однозначної відповіді на це питання не впливає зі змісту диспозиції ч. 1 ст. 355 КК України. Терміни «цивільно-правове зобов'язання», «договір», «угода» функціонально вказують лише на наявність певних правил, які опосередковують певний вид правовідносин, що виник між сторонами. Більш правильно буде зазначити, що обов'язковість предмета у конструкції складу злочину, передбаченого ст. 355 КК України обумовлюється специфікою суспільних відносин, які визнаються його об'єктом, і яким заподіюється шкода. Нами не підтримується, висловлена у науці позиція про те, що предметом цього складу злочину варто визнавати «майно, з приводу якого виник майновий спір» [5, с. 9]. Вказана позиція значно звужує зміст предмета зобов'язання відповідно до наукових положень цивілістики.

У структурі зобов'язальних відносин цивілісти виділяють об'єкт та предмет зобов'язання. Відповідно об'єктом зобов'язання є те, на що спрямовані права й обов'язки учасників зобов'язання, тобто ті дії, виконання яких (або утримання від яких) кредитор має право вимагати

від боржника, а предметом – матеріальні й нематеріальні блага, з приводу яких сторони вступають у відносини й на які спрямовані їхні дії [2, с. 7]. Не правильно обмежувати предмет складу злочину, передбаченого ст. 355 КК України, виключно категорією майна. Ж. В. Завальна стверджує, що дії, які можуть вимагатися для здійснення та становити сутність поведінки зобов'язальної особи можуть мати немайновий характер. На думку вченої, говорити тільки про майновий зміст дії як предмет зобов'язання некоректно [6, с. 149]. У змісті диспозиції цієї статті законодавець цілком обґрунтовано не конкретизує предмет складу злочину, оскільки ним має визнаватися все те, що відповідно до цивільного припису визнається предметом зобов'язання.

Відповідно до ч. 1 ст. 11 ЦК України, цивільні права та обов'язки виникають із дій осіб, що передбачені актами цивільного законодавства, а також із дій осіб, що не передбачені цими актами, але за аналогією спричиняють цивільні права та обов'язки. Вважаємо, що предмет не є обов'язковою ознакою примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, однак його встановлення матиме допоміжне значення під час визначення цивільно-правової природи зобов'язання, яке відбулося між сторонами.

Генеральна ідея встановлення кримінальної відповідальності за примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань полягає у забезпеченні захисту прав та законних інтересів громадян у випадку укладення ними договорів, угод чи інших цивільно-правових зобов'язань. Оскільки склад злочину, передбачений ст. 355 КК України, містить ознаки, які подібні до ознак, зокрема, вимагання (ст. 189 КК України), протидії законній господарській діяльності (ст. 206 КК України), самоуправства (ст. 356 КК України), виникає необхідність при кваліфікації в кожному конкретному випадку встановлювати наявність між сторонами особливого цивільного правовідношення. Ігнорування положень цивільного законодавства може призвести до помилок у правозастосуванні, що є неприйнятним. Так, зокрема, варто враховувати, що кримінально-правовою охороною відповідно до ст. 355 КК України охоплюються зобов'язання, які вже виникли до моменту пред'явлення вимоги з погрозою насильства над потерпілим або його близькими родичами, пошкодження чи знищення їх майна. У ст. 526 ЦК України зазначено, що зобов'язання має виконуватися належно відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог – відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться. Надто важливо правильно установлювати момент вчинення правочину. Зокрема, не є укладеними правочини

(договори), у яких відсутні встановлені законодавством умови, необхідні для їх укладення (відсутня згода за всіма суттєвими умовами договору; не отримано акцепт стороною, що направила оферту; не передано майно, якщо відповідно до законодавства для вчинення правочину потрібна його передача тощо). Згідно із статтями 210 та 640 ЦК не є вчиненим також правочин у разі нездійснення його державної реєстрації, якщо правочин підлягає такій реєстрації (п. 8 Постанови Пленуму Верховного суду України «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» від 06 листопада 2009 року № 9) [7]. Нехтування змістом цивільно-правових приписів призводить до того, що на практиці випадки примушування шляхом застосування насильства небезпечного для життя та здоров'я до написання розписки про боргові зобов'язання перед К. у розмірі 60 та 70 тис. доларів США було кваліфіковано за ч.3 ст. 355 КК України [8]. Тобто фактично мала місце вимога про укладення договору, а не про реалізацію правовідношення, яке виникло ще до моменту застосування насильницької вимоги.

У кримінально-правовій літературі зазначається, що для кваліфікації за ст. 355 КК України не важливо чи оформлений юридично між сторонами договір позики, чи ні [9, с. 362]. Автори цієї тези мали на увазі необов'язковість дотримання певних вимог щодо форми зобов'язання. Вважаємо цю позицію дещо спірною. Під час кваліфікації злочину за ст. 355 КК України треба орієнтуватися на припис ст. 203 ЦК України, який визначає загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину. Відтак зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам. Правочин має вчинятися у формі, встановленій законом. З упевненістю можна стверджувати, що зміст і форма правочину є взаємообумовленими компонентами, невідповідність однієї із них цивільній нормі свідчить про суперечливість зобов'язальних відносин між сторонами.

В контексті кваліфікації примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань (ст. 355 КК України) суди не надто зосереджуються на з'ясуванні відповідності зобов'язання цивільно-правовим вимогам щодо порядку їх укладення між суб'єктом злочину та потерпілим. Непоодинокими є випадки, коли у судових вироках лише констатується наявність домовленості. Особливо це стосується випадків укладення угоди в усній формі. В разі цього жодним чином не деталізуються вид, зміст та форма зобов'язання. В окремих вироках навіть відсутні дані про дослідження доказів, які б мали

засвідчити факт наявного між сторонами зобов'язання [13]. Як видається, ігнорування цих принципових положень може призвести до того, що подія вчинення вимагання може одержати кваліфікацію як примушування до виконання цивільно-правового зобов'язання лише у зв'язку з тим, що винний та потерпілий домовляться про наявність якоїсь удаваної угоди. У концепцію відповідальності за ст. 355 КК України якраз закладено те, що вимога суб'єкта злочину за загальним правилом про цивільно-правові зобов'язання є правомірною, однак спонукання до її виконання супроводжується погрозою насильства, пошкодження чи знищення майна потерпілого або його близьких родичів.

Головний критерій правомірності вимоги у зобов'язанні має виходити із визначених цивільним законодавством вимог щодо чинності правочину. Відтак під час кваліфікації злочину за ст. 355 КК України не може враховуватися суб'єктивне ставлення суб'єкта злочину до законності своїх вимог щодо потерпілого. Важливо установити чи таке зобов'язання виникло на законних підставах і чи взагалі у суб'єкта-кредитора є ще право вимоги. Для цього у цивільному законодавстві передбачена позовна давність, тобто строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу. Сплив позовної давності, про застосування якої заявлено стороною у спорі, є підставою для відмови в позові (ч. 4 ст. 267 ЦК України). Однак встановлення факту наявності права вимоги ігнорується судами. Так, суд проігнорувавши факт спливу після невиконання зобов'язання семирічного строку, все ж кваліфікував насильницьку вимогу про передачу грошової суми у розмірі 350 грн як злочин за ст. 355 КК України [10]. Із вироку суду не вдається з'ясувати конкретні умови, на яких відбувалася позика, однак у цьому випадку доцільно було б з'ясувати детально умови укладення договору і, відтак, визначити чи наявне ще право вимоги по цьому зобов'язанні. Якщо ж вимога є неправомірною і супроводжується заподіянням фізичного насильства, то в цьому випадку має місце вимагання (ст. 189 КК України).

Повертаючись до питання про врахування відповідності форми укладеного правочину під час кваліфікації примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, варто зауважити, що під час розгляду цивільних справ суди приділяють значну увагу дослідженню відповідності змісту та форми конкретного правочину. Верховний Суд України робить висновок про те, що досліджуючи боргові розписки чи договори позики, суди повинні виявляти справжню правову природу укладеного договору незалежно від найменування

документа, наданого для підтвердження позовних вимог, і залежно від установлених результатів робити відповідні правові висновки [11]. Акцентуючи увагу також на змісті договору було відмовлено стороні в позові у зв'язку з тим, що неналежно було визначено умови зобов'язання. У справі, яка переглядалася, суди встановили, що 25 січня 2008 року ОСОБА_2 склав розписку про те, що 30 липня 2007 року у м. Києві він отримав від ОСОБА_1 500 тис. доларів США для викупу земельної ділянки. Ухвалюючи рішення про задоволення позову ОСОБА_1, суд першої інстанції, з висновками якого погодилися суди апеляційної та касаційної інстанцій, ґрунтувався на тому, що між сторонами було укладено договір позики, на підтвердження укладення якого й надана вищезазначена розписка, тому ОСОБА_2 зобов'язаний повернути ОСОБА_1 отримані у борг кошти на підставі статей 1046, 1047 та 1049 ЦК України [12]. Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України не погодилась із попередніми рішеннями судів. Зокрема, було наголошено, що за своєю суттю розписка про отримання в борг грошових коштів є документом, який видається боржником кредитору за договором позики, підтверджуючи і його укладення, і умови договору, а також засвідчуючи отримання боржником від кредитора певної грошової суми. Розписка як документ, що підтверджує боргове зобов'язання, має містити умови отримання позичальником у борг із зобов'язанням її повернення та дати отримання коштів.

Судова палата звертає увагу на те, що з розписки, складеної 25 січня 2008 року, вбачається, що 30 липня 2007 року у м. Києві ОСОБА_2 отримала від ОСОБА_1 500 тис. доларів США для викупу земельної ділянки [12]. Однак, у ній не міститься зобов'язання про повернення цих грошових коштів. Відтак суди не встановили справжньої правової природи укладеного між сторонами договору та дійшли помилкового висновку про укладення договору позики. Верховний Суд України зробив висновок, що судами неправильно застосовано ст.ст. 1046, 1047, 1049 ЦК України та зроблено помилковий висновок про те, що між сторонами укладено договір позики.

За загальним правилом цивілістики, правочин має вчинятися у формі, встановленій законом. Свобода договору щодо його форми може бути реалізована за угодою сторін у випадку, якщо вимоги щодо форми договору не встановлені законом. З іншого боку, якщо сторони домовилися укласти договір у певній формі, він вважається укладеним з моменту надання йому цієї форми, навіть якщо законом ця форма для певного виду договорів не вимагалася. Правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним. Дотримання усіх умов щодо чинності правочину якраз і засвідчує

дійсний намір сторін на належне його виконання. Тому констатуємо, що в разі визначення кримінально-правової природи примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань варто установлювати факт належності винному права вимоги на підставі дослідження відповідності змісту і форми правочину цивільно-правовій нормі.

Сторони договору, вступаючи між собою у зобов'язальні відносини повинні усвідомлювати, що їх подальша поведінка є регламентованою законодавством для того, щоб попередити можливі зловживання правами. У класичній формулі зобов'язання боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок, а кредитор – прийняти виконання особисто, якщо інше не встановлено договором або законом, не впливає із суті зобов'язання чи звичаїв ділового обороту. Включення у конструкцію складу злочину, передбаченого ст. 355 КК України, поряд із примушуванням до виконання ще й такої форми об'єктивної сторони як примушування до невиконання цивільно-правових зобов'язань призвело до появи складнощів у визначенні її змісту. Так, у літературі стверджується, що примушування до невиконання цивільно-правового зобов'язання є висловленою в категоричній формі наполегливою пропозицією потерпілому негайно або в обумовлений час не вчиняти конкретні дії щодо предмета цивільно-правового зобов'язання [3, с. 362]. Як приклад дій, які можуть утворювати цю форму об'єктивної сторони наводиться вимога не передавати в користування приміщення або річ за договором оренди, не звільняти продану квартиру, сплатити гроші раніше передбаченого договором строку тощо. Відтак, можна зробити висновок, що науковців включають до розглядуваної форми об'єктивної сторони і правомірну, і неправомірну вимоги суб'єкта злочину до потерпілого. Розглядаючи концепцію складу злочину, передбаченого ст. 355 КК України, з погляду кримінально-правового захисту порядку укладення та належного виконання цивільно-правових зобов'язань, то спірним варто визнати включення у його конструкцію дій, які вказують на суперечливу вимогу висловлену до сторін зобов'язання. Досліджуючи ознаки цього складу злочину М. Г. Арманов пише, що вимога, яку висловлює винний повинна бути завжди правомірною, а не протиправною [14, с. 121]. Не можемо погодитися із науковцем у тому, що із тексту диспозиції ч. 1 ст. 355 КК України доцільно виключити як одну з форм об'єктивної сторони «примушування до невиконання цивільно-правових зобов'язань». Однак, як видається, під час визначення змісту цієї ознаки треба відштовхуватися від випадків порушення встановленого цивільним законодавством порядку припинення зобов'язання.

Із припиненням зобов'язання відбувається розрив наявних між сторонами відносин, оскільки їх суб'єктивні права та обов'язки вважаються повністю реалізованими. За загальним правилом зобов'язання припиняється виконанням, проведеним належно. Підстави припинення зобов'язання визначаються законом, але можуть бути встановлені і в договорі. Окремо обумовлюється положення про те, що припинення зобов'язання на вимогу однієї зі сторін допускається лише у випадках, встановлених договором або законом. Підстави припинення зобов'язання класифікуються. Одним із таких критеріїв у науці визначається воля учасників щодо припинення зобов'язання [15, с. 32]. Незалежно від волі сторін припинення зобов'язання відбувається відповідно до підстав, які передбачені ст.ст. 606–609 ЦК України. Відсутність волевиявлення для припинення зобов'язання, наприклад, у випадку неможливості виконання зобов'язання у зв'язку з обставинами, за які жодна із сторін не відповідає чи ліквідації юридичної особи (боржника або кредитора), є законодавчо передбачуваною можливістю для розірвання зобов'язальних відносин. Примушування до виконання зобов'язання із застосуванням фізичного чи психічного насильства, коли наявна одна із розглядуваної групи підстав, не може бути кваліфіковано за ст. 355 КК України. Висловлена вимога про виконання зобов'язання є запізнілою, оскільки ліквідовані підстави наявності суб'єктивних прав та обов'язків учасників зобов'язальних відносин. Як видається такі дії не можуть бути кваліфіковані і як самоправство, оскільки мають інформативний характер, тоді як для ст. 356 КК України характерно реалізація винним свого дійсного чи уявного права всупереч встановленому законом порядку способом учинення фізичної дії, яка оскаржується потерпілим. Проте кримінально-правову оцінку має одержати застосовуване насильство за статтями, якими передбачена кримінальна відповідальність за злочини проти життя і здоров'я особи (розділ II Особливої частини КК України).

Окрему групу становлять підстави припинення зобов'язання угодою сторін, до яких відносять новацію, відступне та прощення боргу [16, с. 75].

Незважаючи на те, що ключовим аспектом цих підстав є наявність волевиявлення сторін, законодавець визначає межі, в яких має відбуватися таке розірвання відносин. У разі цього не допускається невмотивована вимога однієї сторони щодо реалізації іншою своїх суб'єктивних прав та обов'язків за умовами укладеного зобов'язання. Так, наприклад, відповідно до ст. 605 ЦК України, зобов'язання припиняється внаслідок звільнення (прощення боргу) кредитором боржника від його обов'язків, якщо це не порушує прав третіх осіб щодо

майна кредитора. Відтак, якщо сторони мають право припинити зобов'язання за спільним волевиявленням, то примушування винним потерпілого до невиконання зобов'язання з погрозою насильства, знищенням або пошкодженням майна варто кваліфікувати за ст. 355 КК України.

Відтак під примушуванням до невиконання цивільно-правового зобов'язання з погрозою насильства над потерпілим або його близькими родичами, пошкодження чи знищення їх майна має розумітися рішуче висловлена вимога про припинення зобов'язання з підстав, відповідно до яких законодавством дозволяється розірвання відносин за волею сторін.

Інші випадки примушування до невиконання цивільно-правового зобов'язання треба кваліфікувати за наявності підстав як самоправство та (або) злочини проти життя і здоров'я особи.

Висновки. Правильне застосування кримінально-правових приписів, які спрямовані на охорону наявного порядку врегулювання відносин іншогогалузевим законодавством, певною мірою залежить від того наскільки точно правозастосовний орган встановив зміст норми, яку треба застосувати субсидіарно.

На прикладі кримінально-правової норми, яка передбачає відповідальність за примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, було проілюстровано яку множину проблемних аспектів спричинює поверхнєве з'ясування змісту та обсягу дії норм цивільного законодавства.

Резюмуючи проведену наукову розвідку треба наголосити на тому, що у процесі кримінально-правової кваліфікації розглядуваного злочину доцільно безпосередньо досліджувати докази, які вказують на наявне реально цивільно-правове зобов'язання між сторонами. Для збереження концепції примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань як злочину проти установленого порядку виконання громадянами права на захист їх суб'єктивних прав та можливості реалізації обов'язків у зобов'язальних відносинах, доцільно поширювати норму на випадки неналежної реалізації винним правомірної вимоги щодо інших учасників зобов'язання або ж щодо можливості припинення зобов'язання за волевиявленням сторін.

1. Баулін Ю. В. Кримінальне право як галузь права / Ю. В. Баулін, О. В. Наден // Сучасна кримінально-правова система в Україні: реалії та перспективи. – К.: ВАТЕ, 2015. – С. 221–283.

2. Голубєва Н. Ю. Зобов'язання у цивільному праві України: методологічні засади правового регулювання: автореф. дис. ... доктора юрид.

наук: 12.00.03 / Н. Ю. Голубева // Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2013. – 40 с.

3. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. – Т. 2. – Луганськ: Вид-во «Елтон-2», 2012. – 704 с.

4. Харитонов Є. О. Правовідносини інтелектуальної власності й цивільні та адміністративні правовідносини / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova // Університетські наукові записки. – 2012. – № 1 (41). – С. 80–88.

5. Арманов М. Г. Кримінальна відповідальність за примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / М. Г. Арманов // Національна академія прокуратури України. – К., 2009. – 20 с.

6. Завальна Ж. В. Щодо питання про юридичну природу зобов'язання / Ж. В. Завальна // Часопис Київського університету. – 2012. – № 2. – С. 147–150.

7. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними: постанова Пленуму Верховного суду України від 6 листопада 2009 року № 9 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09>

8. Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 9 квітня 2009 р // Офіційний веб-сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/40813235CBA39E52C2257AF](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/40813235CBA39E52C2257AF)

9. Вирок Канівського міськрайонного суду Черкаської області від 05 серпня 2016 року / Справа № 697/1451/16-к // Офіційний веб-сайт Єдиного державного реєстру судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59465557>

10. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 18 вересня 2013 року / Справа № 6-63цс13 // Офіційний веб-сайт Єдиного державного реєстру судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>

11. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 11 листопада 2015 року // Офіційний веб-сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/.../\\$FILE/6-1967цс15.doc](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/.../$FILE/6-1967цс15.doc)

12. Вирок Заставнівського районного суду Чернівецької області від 18 квітня 2016 року / Справа № 716/466/16-к // Офіційний веб-сайт Єдиного державного реєстру судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57804710>

13. Арманов М. Г. Деякі аспекти вдосконалення законодавчої регламентації кримінальної відповідальності за «самоправні» злочини / М. Г. Арманов // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Право». – 2007. – Вип. 9. – С. 119–126.

14. Сенін Ю. Л. Підстави припинення зобов'язань та місце новачії серед цих підстав / Ю. Л. Сенін // Вісник Верховного Суду України. – 2012. – № 3 (139). – С. 30–35.

15. Боднар Т. В. Способи припинення зобов'язання / Т. В. Боднар // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. – 1999. – Вип. 45. – С. 72–83.

Парасюк В. М., Парасюк Н. М. Обеспечение порядка исполнения обязательств: проблемные аспекты единства гражданско-правового и уголовно-правового регулирования

Системно проанализированы нормы гражданского и уголовного законодательства, регламентирующие охрану субъективного права лица выполнять обязательства в соответствии с установленным порядком. Отмечена необходимость согласовывать содержание терминологического аппарата уголовно-правового запрета с гражданско-правовыми положениями об обязательствах. Констатируется, что для достижения единства правоприменительной практики по делам о принуждении к выполнению гражданско-правовых обязательств (ст. 355 УК Украины) нужно четко придерживаться критериев разграничения этого преступления с другими смежными посяательствами.

Ключевые слова: гражданско-правовые обязательства, соглашение, договор, преступление, принуждение, угроза, насилие, повреждения имущества, уничтожение имущества, взыскательство.

Parasiuk V. M., Parasiuk N. M. Ensuring performance of obligations: problematic aspects of the unity of civil and criminal legal regulations

The article provides a comprehensive analysis of civil law regulations on obligations and Article 355 of the Criminal Code of Ukraine, which envisages liability for compulsion to meet or neglect civil obligations. It is pointed out that terminology of this norm comprises notions borrowed from the sphere of civil regulation. To ensure proper law enforcement, their original meaning in the regulatory legislation, the extent of their usefulness to refer to constituent elements of offence and its impact on the enforcement process have been determined.

Having analyzed the structural elements of civil obligations, we can draw the conclusion that guilty and victim should be in binding relationship. The article states that component of the crime is not a mandatory element of compulsion to meet or neglect civil obligations, but its establishment will have supplemental meaning in determining the nature of civil liability, which took place between the parties. It has been stated that the Article 355 of the Criminal Code of Ukraine comprises obligations that have arisen before the demand with a threat of violence against the victim, or his close relatives, their property damage or destruction,

Compulsion to meet or neglect civil obligations with a threat of violence against the victim or his close relatives, their property damage or destruction shall be understood to mean strongly expressed demand to terminate the obligations on the grounds upon which the law permits termination of the relationship by the will of parties. Other cases of compulsion to neglect civil obligations shall be classified as,

where legally permitted, arbitrariness and / or crimes against life and health of people.

Taking into account the provided for in the civil legislation provisions on obligations it would be possible to prevent a significant number of errors of law enforcement. Some of them are analyzed in the present research. The article highlights the inter-industry relations between civil and criminal law in the sphere of determining the legal principles of law enforcement.

Key words: *civil obligations, agreement, contract, crime, compulsion, threat, violence, property damage, property destruction, extortion.*

Стаття надійшла 19 вересня 2016 р.